

Универзитет у Нишу, Факултет уметности, Ниш

УДК 78.071.1:929 Ерић З.(047.53)

ВИДИМО СЕ У ОПЕРИ

Повода за разговор и интервју са композитором Зораном Ерићем, редовним професором Факултета музичке уметности Универзитета уметности у Београду, има толико да је тешко осмислити разговор, а не изоставити неки важан сегмент његове богате делатности.¹ Поред тога што је један од водећих композитора српске музичке сцене, са значајном међународном активношћу, Ерић је већ деценијама професор композиције и оркестрације, што је такође било инспиративно за наш разговор. Отуда је прво питање управо било везано за његове две кључне активности.

ДЗМ: Ако је могуће направити поређење, да ли бисте рекли да Вас више испуњава педагошки или композиторски рад?

ЗЕ: Подједнако, али на различите начине, и у различито време. То су два моја животна позива која ме одређују. Заиста не знам шта је старије. Веома рано сам почео да се бавим педагогијом, али сам, наравно, прво почео да компоујем. Ја сам ипак превасходно композитор, па тек онда педагог. Додуше, судећи после пуно година о резултатима рада на ова два поља могло би се рећи да је педагогија чак у малој предности. Поготово како живот одмиче и како је љубав према (и брига о) студентима све интензивнија.

ДЗМ: Познато је да је, поред талента, за постигнуће у компоновању неопходан и велики рад. На чему инсистирате као професор композиције? Шта је најважније за сазревање и осамостаљивање младих уметника?

ЗЕ: Јавна извођења њихове музике, суочавање са реакцијом публике и свакодневно компоновање и слушање музике. Важно је да млади људи буду свесни чињенице да се у њиховим талентованим главама налази много тога, али да то није довољно. Важно је да на време разумеју колико ће значити сазнања и искуство које ће стећи слушајући и анализирајући музику коју нису сами створили. Не постоји делатност којом

¹ Овај интервју је настао као део пројекта *Музичко наслеђе југоисточне Србије, савремено стваралаштво и образовање укуса* (бр. О-10-17), који се реализује у Огранку САНУ у Нишу.

се на врхунски начин можете бавити, а да нисте упознали искуства оних који су путем којим ви крећете – већ одавно прошли. А после тога чека их оно најважније. Суочавање са извођачима и публиком. То се може наслутити, навестити и на одређени начин припремити, али се не може са пуном извесношћу предвидети. То је тренутак када се одраста и када млади људи почињу да се крећу сами и да одлуке које ће их учинити уметником почињу сами да доносе.

ДЗМ: Шта инспирише младе композиторе данас? Да ли они о проблемима 21. века говоре приказујући *ружно* или настоје да понуде *музички лепо* као алтернативу?

ЗЕ: Ни ружно ни лепо. Наиме, музика би данас, као и увек, требало да звучи добро како бисмо волели да је чујемо. Нема универзалног рецепта као што нема ни лека који лечи све болести. Не могу Вам рећи који пут би требало, а који не би требало да следите. Могу Вам рећи само оно што ја знам и како радим. Дакле, ја живим и стварам нешто ново у свом времену, ослањајући се на традицију и звук тла са којег потичем. Тај звук је корен и упориште у времену у којем живим. Стварам на овом месту и желим да својом музиком сведочим о емоцијама које ме обзирмају сада и овде. Ако идете овим путем добра је прилика да ћете пронаћи оно што желите.

ДЗМ: Шта Вас инспирише у композиторском стваралаштву? Шта је циљ (музичке) уметности данас?

ЗЕ: Музика је (готово) увек живела у складу са временом у којем је настајала. То значи да је тим временом бивала прожета и бивала (или не) прихваћена и слушана. То, наравно, не значи, као и у другим стварима, да се добра музика „удварала” свом времену. То, такође, не значи да је мера добре музике морала бити њена масовна прихваћеност. Да ли се данас ту нешто променило? Није. Какву музику писати данас? Као и увек, своју и (по могућности) добру. Колико ће је људи прихватати и волети? Зависи. Можете се обратити великом броју људи (врло намерно, позната су и музичка средства која то омогућавају), а можете и не мислити о томе. То је, по правилу, боље. Нема „правог” пута који ће се следити па ће музика бити добра. Оно „право” увек сами налазите или не.

ДЗМ: Када је композиција у питању, шта се променило у педагошком раду у односу на период када сте Ви студирали? Колико савремена наставна и комуникацијска средства помажу (или, можда, одмажу) у раду са студентима?

ЗЕ: Не бих рекао да се нешто суштински променило. И то не у односу на време када сам ја студирао, већ и у односу на време када је мој професор студирао. Често се сетимо да је професор седео у фотељи у којој ми сада седимо. Знам да је говорио неке друге ствари од оних које ми данас говоримо, да је волео да нам указује на поступке у неким композицијама које ми данас ређе сматрамо узорима на које би се директно требало угледати. Али та врста менторског рада је врло слична што значи да је тај рад, вероватно, увек био такав, да се његова суштина не мења. Мења се комуникација, однос је можда другачији, број студената је свакако већи, али то су све ствари које не утичу пресудно на педагошки резултат. Компјутери су понешто променили. Многи мисле да данас компјутери компонују уместо људи. То је, наравно, сасвим нетачно и сасвим немогуће. Компјутери су ту да у понечему помогну, да неке процесе убрзају (преписивање, на пример), али свакако не могу ни у чему заменити композитора.

ДЗМ: Како видите музичку педагогију у будућности? Да ли учење на даљину и други савремени видови студирања могу бити подједнако конструктивни као непосредан рад са студентима?

ЗЕ: Учење на даљину? Понешто је могуће пренети „на даљину”, а за већину ствари неопходан је (или бољи) директан контакт студент – професор који се остварује на истом месту и у исто време. Уосталом, мастеркласови се, као и редовна настава, покушавају ускладити и са извођачима који су ту да реализују идеје композитора у непосредном контакту са њима. То „на даљину” не функционише баш лако. Иако се већ неко време одржавају концерти где се извођачи налазе на различитим местима (у различитим градовима, државама) и ту синхронизација прилично добро функционише.

ДЗМ: Колико општи пад културних, па и музичких, квалитета у нашој земљи утиче на укус студената млађе генерације? Да ли се то на неки начин одражава на њихове музичке преференције или стил компоновања?

ЗЕ: Уколико допустите да вам овдашњи медији формирају укус у било ком погледу и домену, у озбиљној сте опасности. Све границе су „пробијене” и сви обзирани су занемарени. Морате се сами, без престанка и обзира борити да не попустите. Ако говоримо само о жанровима, на пример, морамо констатовати да су жанровске границе данас много „порозније” и „пропусније” но што су раније биле. И то није нешто због чега би било ко требало да буде забринут. Проблем настаје када се на непостојање жанровских баријера

почињу позивати одређени облици „стваралаштва” и почну себе проглашавати вредним уметничким делима, а свој легитимитет почну заснивати на некаквом непостојању чврстих граница. Када то подрже и поједини медији и поједини званичници, долазимо у ситуацију у којој се за постојање неких граница ипак ваља и даље залагати. Скоро сам нешто говорио о жанровској припадности и жанровској отворености и залагао се за идеју да свака музика има за циљ да се својим најбољим својством оствари у неком жанру или медију. Мислио сам да свака музичка мисао мора жанр да прилагоди себи и да стваралац има обавезу да правила и особине жанра поштује, али и да их прилагоди себи. Када то није у стању, напушта жанр, сели се у нешто што његовој музици више одговара. То није у правом смислу пропусност између жанрова, то је само начин да музика сама пронађе свој прави идентитет.

ДЗМ: Познато је да сте веома успешни на пољу филмске и позоришне музике. Шта је за Вас већи изазов?

ЗЕ: Музика је у драмској представи одређена и вођена драматуршким захтевима текста који се пред вама налази. Ту су речи, гестови, сценографија, светло и још много тога што вам на неки начин олакшава перцепцију, али вас и обавезује. Образац који све ово обухвата у позоришној представи вама је познат и ви га морате следити. У многим случајевима, када бисте, вођени силама и законима које само музика садржи, желели да ток ствари усмерите у једном правцу јавља се потреба за решењима која позоришна ситуација у том тренутку налаже и ви се томе безусловно морате покорити. Уколико то не бисте учинили, довели бисте гледаоца у недоумицу шта да ради: да ли да као гледалац настави да прати представу, или да се претвори у слушаоца кога више не интересује ток драме коју је до тада пратио. Наравно, то у позоришту не може и не сме бити дилема и ви се као композитор свакако морате одрећи жеље да музику реализујете као независну у односу на оно што она мора да подржи, објасни, сугерише.

Оно што ја увек примећујем и узимам у обзир јесте особеност позоришног чина у погледу непоновљивости ситуације. У позоришту се ништа не одиграва у баш предвиђеном временском оквиру, док на филму имате најпрецизније могуће одреднице и знате да се оне после финалне монтаже неће „ни за кому” мењати, па музика не мора рачунати са „живим” материјалом који је подложен различитим утицајима. Можда се може говорити и о посебном узимању у обзир веће групе људи којој се филм обраћа, па се хтелине хтели, уводите у стање да повремено музиком прејачо

„бојите” осећања, како бисте били директни и моментално прихватљиви и убедљиви. Ситуације се брже мењају и укупна драматургија музичког плана је битно промењена, да не кажем, поремећена. Када слушате *soundtrack* (саундтрек) неког филма, не обраћате пажњу на целину; она постоји на нивоу приче и слике. Зато се филмска музика обично памти по насловном сонгу, одјавној шпици итд. Ретко се неко веже за оне „музике” које током филма пролазе прилично неопажено, а врло су вредне, и за филм драгоцене. Оне су „залепљене” за слику и као такве ми их не издвајамо као „музике” које бисмо само слушали, а не и гледали.

Дакле, могао бих рећи да је за мене изазовнији рад на музици за позоришну представу, него рад на филмској или телевизијској музици. Међутим, ако ме питате шта је за мене прави изазов, онда то није ниједан облик „примењене” музике, већ она коју зовемо „апсолутном” музиком. А она делује сама, она се не гледа, она се слуша. И слободна је, јер није одређена и омеђена било каквим драмским догађањима.

ДЗМ: Да ли можете да кажете које дело Вас најбоље представља (можда, најинтимније проговара из Вас)?

ЗЕ: Не бих волео да изгледам као родитељ који не жели да издвоји једно од своје деце, али заиста нисам сигуран да се оно што ја мислим да ме најбоље представља налази у целини у једном делу. Рекао бих да је то један скуп мојих врло различитих дела која заједно чине оно што би се могло сматрати карактеристичним за мој опус. Та дела су на потезу *Cartoon – Догони – Оберон – Нисам говорио*.

ДЗМ: Поред професора Станојла Рајичића, чији сте били студент, ко је највише утицао на Вас као композитора? Ко су били Ваши узорци?

ЗЕ: На мој развој, као композитора утицали су многи и утицало је много. Данас са сигурношћу могу да кажем да је од самих почетака мој развој текао под будним и делотворним дејством мог професора академика Станојла Рајичића и његовог тадашњег асистента Петра Бергама. Такође, мој данашњи колега, тада млади асистент у класи заједничког професора, Срђан Хофман, пресудно је допринео изграђивању мојих ставова. Своје педагошке кораке учио сам од професора Берислава Поповића и Александра Обрадовића, у чијим сам класама асистирао на почетку своје педагошке каријере. Посебно су за мене значајни тренуци када је Александар Павловић, са тек основаним ансамблом *Сковран* изводио моја дела. Слично је било и са Даринком Матић-Маровић и хором *Collegium Musicum*. Времена су свакако била другачија. Тешко је данас студентима рећи у којим годинама

сам, на пример, доживео да ме Српски гудачки квартет редовно изводи, Београдска филхармонија са диригентом Живојином Здравковићем води на турнеју по Немачкој, или балет Народног позоришта игра балете у режији и кореографији Владимира Логунова и сјајне Лидије Пилипенко. Све ми се чини да то данас не иде.

Посебно поглавље је сарадња са балерином Соњом Вукићевић. Она траје већ двадесетак година и донела је много тога. Соња је мој нераздвојни партнер и много је моје музике одиграла на чудесан начин. Део моје музике не би постојао да није Соње Вукићевић. Надам се да ће тако и даље бити. Додајте свима њима Стравинског и Прокофјева и листа мојих узора и сарадника је готово комплетна.

ДЗМ: Разумљиво је да је за композитора највећа радост извођење музике. Да ли имате сличну радост када о Вашој музици пишу музиколози и теоретичари, када је она објашњавана са становишта музичке анализе? Да ли се ту понекад изнедре детаљи које сте Ви видели на други начин или, можда, нисте ни размишљали о њима?

ЗЕ: Свакако! То је потпуно нов поглед на дело и увек су занимљива опажања која има други уметник или научник. Изненадили бисте се колико се ставови и погледи аутора и његовог аналитичара могу разликовати. Ја сам често био у ситуацији да преиспитујем своје ставове и мишљења о нечему у шта сам био потпуно сигуран (када су одређена формална решења била у питању, на пример). Било је ту и врло занимљивих полемика, које су се неретко завршавале тако што су ме убедили у сасвим другачији поглед на оно што сам створио. Наравно, радило се о тумачењу дела, а не о његовој измени под овим утицајима.

ДЗМ: Недавно сте боравили у Нишу, где сте радили музику за представу *Лимунација* у режији Небојше Брадића. Каква су искуства са редитељем и глумцима нишког Народног позоришта?

ЗЕ: Имао сам срећу да радим са редитељима чије су „музичке жеље“ увек биле утемељене на озбиљном промишљању и осећању за текст који радимо. Увек ме као композитора импресионирао онај тренутак када се пре „правог“ рада на представи сатајем са редитељем како бисмо „чули“ један другог и како бисмо ускладили своја виђења музичког плана који ће се одвијати током представе. Иако врло различити међу собом, сви редитељи са којима сам сарађивао показивали су посебан музички сензибилитет и на тај аспект позоришног чина полагали изузетну пажњу.

Рад са редитељем Небојшом Брадићем је увек био инспиративан и прожет дубоким међусобним разумевањем и уважавањем. Наш заједнички рад доносио је увек добар резултат. Што се глумаца нишког позоришта тиче, рећи ћу само да сам потпуно импресиониран њиховим талентом и професионализмом. Сјајно. Уживање их је гледати.

ДЗМ: Дивно! И, за крај, чему се нисте довољно посветили као композитор, а волели бисте у будућности?

ЗЕ: Опери. Није ваљда било времена, прилике, праве жеље, идеје... Не знам. Волео бих да се у том жанру огледам. Композовао сам неколико балета и кореодрама. Сцена ме свакако привлачи, ваљда сам због тога толико присутан у позоришту. Дакле, остала је – опера. Видећемо, надам се.